

Campsentelles, 7
2004

CENTRE D'ESTUDIS SANTFOSTENCS
AMICS DE CABANYES

*Els orígens del
cristianisme al
Baix Vallès*

FERRAN
PÉREZ I GÓMEZ

La implantació del cristianisme a la nostra comarca, i en especial a la subcomarca anomenada Baix Vallès¹, no ha estat gaire estudiada, entre altres motius perquè la manca de notícies documentals sobre aquesta zona ens ha deixat gairebé a les fosques. Sí que hi ha algunes dades dels nuclis de població importants més propers a nosaltres com, per exemple, Sant Cugat, Badalona i Barcelona, les quals, sumades a l'estudi del naixement de les parròquies baixvallesanes, ens permetran arribar a unes conclusions que, tot i no ser ni molts menys definitives, donaran una mica de llum a aquesta època tan interessant de la nostra història.

A tall d'introducció cal assenyalar que les primeres notícies escrites que tenim del culte cristià a casa nostra són del segle X, quan apareixen documentades la majoria de parròquies del Baix Vallès (Sant Fost, Santa Maria de Martorelles, Mollet, Santa Perpètua, Parets...), però aquesta data només s'ha d'interpretar com una fita important en la consolidació de l'organització

eclesiàstica i civil de la zona, ja que el cristianisme havia arribat força segles abans, durant l'Imperi romà. Per tant, les pistes que seguirem per esbrinar quan es va produir la cristianització del Baix Vallès són, en primer lloc, la romanització i la influència del cristianisme nord-africà i hispà, i en segon lloc, la formació de les parròquies en temps del bisbat d'Ègara (període visigòtic, segles V-VIII) i en època franca (segles IX-X).

La romanització del Baix Vallès i la possible influència nord-africana

Parlar dels albors del cristianisme és parlar de la romanització, és a dir, de la implantació del sistema polític, cultural i econòmic de l'Imperi romà, que va actuar de via d'expansió de la religió cristiana. Des de la mort de Jesús de Natzaret, vers l'any 30 de la nostra era, els cristians, encapçalats per Pere i Pau, van escampar la nova fe a tot els racons de l'Imperi, essent-ne Roma l'epicentre. En els seus primers segles d'existència, el cristianisme fou perseguit de forma ferotge ja que els seus ensenyaments, basats en el monoteisme, és a dir, en la creença en un sol Déu i, consegüentment, la negativa dels cristians a adorar l'ampli panteó de divinitats romanes, entre les quals hi havia el mateix emperador, entraven en directa confrontació amb les lleis imperials. Aquesta persecució va provocar gran quantitat de màrtirs, això és, de persones que van ser executades per confessar-se cristians i negar-se a fer sacrificis rituals als déus de Roma.

En els seus orígens el cristianisme va ser una religió eminentment urbana perquè era a les ciutats on va arrelar amb més facilitat, gràcies al contacte amb la metròpoli, Roma, i de fet el mot *pagès*, camperol, ve de *paganus*, és a dir, pagà o adorador de divinitats paganes (romanes, gregues, fenícies...); això indica que el món rural va mantenir durant més temps els antics ritus i creences grecollatines. Alguns historiadors opinen que, possiblement, el cristianisme arribà a la nostra terra cap al segle II

(a Itàlia ja ho havia fet en el segle I), ja que la província d'Hispania va estar molt unida a Roma, tant, que fins i tot alguns dels més cèlebres emperadors com Trajà i Adrià eren hispans. Hom creu que a Barcelona hi hauria cristians en els segles II o III². A mitjan segle III a la ciutat de Tarraco (Tarragona) ja existia un comunitat cristiana ben organitzada, amb creients que eren soldats, criats del pretor³ i altres ciutadans importants, segons consta en les actes del bisbe sant Fruitós i dels seus diaques Auguri i Eulogi, martiritzats el 21 de gener de l'any 259⁴. Uns altres màrtirs que tindrien un paper cabdal en l'arrelament del cristianisme a Catalunya foren sant Cugat i sant Feliu, ambdós nord-africans. El primer va predicar pels voltants de Barcelona i va ser executat a *Castrum Octavianum* (Sant Cugat del Vallès)⁵, durant la persecució de l'emperador Dioclecià (304). Del protagonisme que tindria el cristianisme nord-africà en l'evangelització de l'est d'Hispania en parlarem més endavant. Hem d'assenyalar que l'any 313 l'emperador Constantí va decretar l'Edicte de Milà en el qual s'establia la llibertat de culte a l'Imperi romà. Això significava la fi de la persecució del cristianisme i unes majors possibilitats per a la seva expansió. El primer bisbe de Barcino (Barcelona) documentat és Pretextat, que assistí al concili de Sàrdica l'any 343. Del 360 al 390 el càrrec episcopal va recaure en el cèlebre Pacia, escriptor i sant.⁶ És d'aquesta època la basílica dedicada a la Santa Creu, amb baptisteri exempt, situada al subsòl de l'actual catedral de Barcelona.

Centrant-nos més en les nostres contrades, hem d'anotar que en algunes excavacions fetes en *villae* o residències rurals de gran magnats de Badalona i Tiana, es van descobrir objectes amb emblemes cristians i fins i tot capelles o esglesioles, la qual cosa confirma la presència de la nova religió molt a prop de Sant Fost. Un altre fet a tenir en compte és que algunes esglésies parroquials del Vallès i el Baix Llobregat es van edificar sobre vil·les rurals de l'època romana⁷. Podem suposar, doncs, que la proximitat de Barcelona i Badalona va facilitar als habitants del

Baix Vallès els primers contactes amb els seguidors de Crist. Ignorem quines relacions es van poder establir entre aquests cristians de Barcino i els habitants de la zona on naixerien, entre altres, Sant Fost, Cabanyes i Martorelles, però si a Tiana hi havia una *villae* on van viure cristians, ¿per què no podem pensar que van existir-ne també a l'altra banda de la serralada, per exemple, al terme de Cabanyes, on s'han descobert les restes d'una casa de camp de l'època imperial?⁸ Un altre vestigi de la romanització al Baix Vallès és el fortí iberomà de Penjabocs, situat entre Mas Llombart i Can Torrents Vell, és a dir, en la partió entre Sant Fost i Cabanyes. Aquesta fortificació romana protegia els vianants que es traslladaven des de Betulo (Badalona) a Aquae calidae (Caldes de Montbui)⁹. D'altra banda, a prop del riu Besòs passava una branca secundària de la Via Augusta que anava de Barcelona a Granollers, Llinars i Sant Celoni. Al lloc on després apareixeria Mollet del Vallès s'han trobat molt pocs jaciments de l'època que ens ocupa i la vil·la romana més propera documentada és la de can Massot, a Montmeló. A Santa Perpètua de Mogoda, en canvi, sí que hi ha constància de l'existència d'un població romana en una plana a la vora esquerra de la riera de Caldes, enclavada en una cruïlla de camins, i també del Forn del Camp d'en Ventura de l'Oller¹⁰. També s'han trobat vil·les romanes a Parets del Vallès (Torre Cellers) i Lliçà de Vall (Santa Justa). Tot plegat ens fa pensar, i tenint en compte la baixa densitat demogràfica de la zona, que les úniques possibilitats de nuclis cristians en aquella època les hauríem trobades en aquestes vil·les rurals que hem citat, però és molt difícil demostrar-ho.

Abans ja hem apuntat en parlar de sant Cugat el protagonisme que va tenir l'Església nord-africana en l'evangelització del territori que segles després vindria a anomenar-se Catalunya, i més concretament el sud del Vallès Oriental. Sant Cugat era natural d'Escil·li, a Cartago (actual Tunísia) i va arribar a Barcelona a finals del segle III. Alguns autors¹¹ suggereixen que la influència d'aquest sant cartaginès i els seus

Possibles límits territorials dels bisbats d'Ògara (Terrassa) i Barcelona en els segles V-IX, segons Joan Ainaud de Lasarte (del llibre Barcelona i Ògara-Terrassa. Història...)

Capitell preromànic o potser visigòtic de l'església parroquial de Santa Maria de Montmeló. Els bisbats d'Ògara i Barcelona formaven part de l'Església visigoda hispana. (foto Ferran Pérez)

col·laboradors hauria estat la raó per la qual moltes de les parròquies de la zona estan adscrites a sants màrtirs de l'Església nord-africana: sant Cebrià (Cabanyes, Tiana, Valldoreix), santes Perpètua i Felicitat¹² (Mogoda) i sant Feliu (Canovelles, Codines...). Igualment és significatiu que en aquesta part del Vallès abundin les esglésies consagrades a santa Maria (Martorelles, Gallecs, Montmeló, Santiga, Cardedeu, Llinars...), sant Esteve¹³ (Parets, Ripollet, Granollers, Palaudàries...) i sant Pere (Reixac, Rubí, Bigues, Vilamajor...), tots ells protagonistes de l'etapa inicial del cristianisme. Hem destacar, d'altra banda, que les parròquies de Campsentelles i de Mollet es van dedicar a sants hispànics: sant Faust era natural de Còrdova i sant Vicenç, de Saragossa, ambdós màrtirs durant les persecucions romanes; això sembla ser una prova més del fet que l'església barcelonina, i concretament la baixvallesana, tenia forts lligams amb l'església visigòtica espanyola. El cas de Sant Fost, però, obre una altra hipòtesi per explicar l'origen dels patronatges hispànics d'algunes esglésies: l'arxiver eclesiàstic Àngel Fàbrega opina que la devoció al màrtir sant Faust va ser portada pels reconqueridors francs en els segles IX o X.¹⁴ Com després apuntarem, si pensem que els francs van ser acompanyats per hispans que havien fugit dels àrabs a l'altra banda dels Pirineus, no és d'estranyar que aquests hispans fossin els veritables portadors o reviscoladors d'antigues devocions de l'Església visigoda.

L'organització parroquial en època visigòtica i carolíngia

Pel que fa al desenvolupament de l'organització eclesiàstica a Barcelona, direm que és a partir del segle V quan comencen a aparèixer les primeres esglésies rurals, que depenien bé d'un castell, bé del bisbat. En aquell segle ja existien basíliques i esglésies a Barcelona, Cornellà, Sentmenat, Gavà, Terrassa i Sant Cugat. En aquest punt cal parlar de la diòcesi d'Ègara¹⁵, creada l'any 450 com una desmembració de la diòcesi de Barcelona. Aquesta diòcesi tingué com a seu l'important municipi-

Església romànica de Sant Cebrià de Cabanyes (Sant Fost), del segle XII. Alguns historiadors apunten la influència nord-africana (predicació de sant Cugat) en la cristianització del Baix Vallès. (foto Ferran Pérez)

Església romànica de Santa Maria de Gallecs. El topònim de Gallecs apareix per primer cop l'any 904, igual que la parròquia de Parets, la més antigament documentada. (foto Ferran Pérez)

pi romà d'Ègara, avui dia anomenat Terrassa. Comprenia les actuals comarques del Vallès Oriental i Occidental, gran part del Penedès, el Llobregat i la serra del Montseny¹⁶. El Baix Vallès, per tant, estaria inclòs dins d'aquesta diòcesi o bisbat del període visigòtic (segles V-VIII), la qual va desaparèixer arran de la invasió sarraïna. Que una bon nombre de les parròquies que ens ocupen estiguin documentades en el segle X, indica que el Baix Vallès ja era en aquella centúria un territori completament cristianitzat. Per tant, podem afirmar amb força seguretat que les esglésies i comunitats cristianes de la nostra comarca tenen les seves arrels en l'Església visigòtica¹⁷.

Sobre els efectes de la breu ocupació sarraïna (713-801), poca cosa sabem. Consta que, malgrat que els àrabs van permetre als qui no es convertiren a l'islam la continuació del culte cristià a canvi de pagar impostos, bona part de la població, entre la qual es trobaven els bisbes de Barcelona i Ègara, van fugir a llocs més segurs, com ara el Montseny o el Pirineu¹⁸. S'ha llançat la hipòtesi¹⁹ que, ben a prop nostre, al castell de La Roca, hi havia el nucli d'un districte musulmà, i des d'allà els conqueridors sarraïns intentaren controlar els hispanovisigots vallesans que van romandre a les seves viles malgrat l'ocupació militar nord-africana. En aquells anys la vida a la comarca era difícil a causa de les ràtzies²⁰ musulmanes, que es van perllongar al llarg del segle IX i X. En aquests dues darreres centúries s'han comptabilitzat onze atacs dels àrabs a Barcelona i rodalies²¹. Durant la cèlebre ràtzia d'al-Mansur, el 985, en què va prendre i saquejar la ciutat de Barcelona, el Vallès també fou devastat i el monestir de Sant Cugat del Vallès, destruït²².

Tornant a les parròquies, direm que van ser la cèl·lula bàsica de l'organització eclesiàstica un cop el cristianisme es va assentar al llarg dels segles V i VI, en plena època visigoda. Cada parròquia, terme grec que significa "els qui viuen entorn", naixia a partir d'una església, que era edificada pel propi bisbe o, en molts casos, pels grans propietaris

i grups de fidels que habitaven les vil·les (propietats rurals) o els llocs de població més concentrada²³. A Sant Fost i Cabanyes ens inclinem a pensar que serien aquests grans propietaris qui les van impulsar, ja que durant l'Alta Edat Mitjana van haver-hi sengles famílies feudals locals, els Campsentelles i els Cabanyes. En el cas de Cabanyes està documentada l'existència d'un castell molt a prop de l'actual esglésiola romànica i és factible relacionar aquesta petita fortificació amb el naixement de la parròquia de Sant Cebrià, que va ser consagrada el 1192 tot i que ja existia com a mínim des del segle XI. Ja hem dit que els primers documents escrits que parlen de les nostres parròquies són de l'època franca o carolíngia (la parròquia de Sant Esteve de Parets, per exemple, va ser consagrada el 904)²⁴, quan feia poc més d'un segle que els francs havien conquerit la comarca als musulmans, però no es pot descartar per tot el que hem dit abans que cap a l'any 800 les tropes de Lluís el Piadós²⁵ es trobessin amb algunes parròquies o comunitats cristianes de l'època visigoda que havien sobreviscut a la dominació sarraïna. De fet, la dedicació dels temples parroquials a sants nord-africans i hispans seria un argument a favor d'aquesta possibilitat. Una altra hipòtesi fóra, com ja hem apuntat, que la zona fos repoblada amb hispans dels molts que s'havien refugiat a l'altra banda dels Pirineus i que retornaren a les seves antigues terres acompanyant les tropes carolíngies. Cal aclarir que els francs anomenaven *hispans* a tot els refugiats ibèrics de l'ocupació musulmana i entre ells incloïen els visigots catalans. Els hispans van rebre diplomes de possessió de terres per part dels diversos reis carolíngis entre el segle IX i el X (Carlemany, Lluís el Piadós...)²⁶.

Una qüestió que també hem de considerar és que el procés d'organització parroquial després de la reconquesta franca tingué dos períodes diferents: un primer moment, quan a la Marca Hispànica²⁷ (Catalunya Vella) es van aixecar un gran nombre d'esglésies parroquials, moltes d'elles marginals o de muntanya; i una segona etapa que s'inicià amb la

feudalització, quan algunes de les capelles dels castells esdevingueren esglésies parroquials²⁸. Ens podem aventurar a situar la creació de les nostres parròquies en alguna d'aquestes etapes, especialment a la primera si pensem en Sant Fost i Martorelles, i a la segona si pensem en Cabanyes. Com a dada força interessant de tipus arqueològic que hem d'afegir a les dades documentals és l'existència d'un capitell preromànic o potser visigòtic a l'església parroquial de Santa Maria de Montmeló²⁹.

Com a resum de tot el que hem exposat, es pot afirmar que el cristianisme molt probablement va arribar al Baix Vallès a través de Barcelona, una colònia romana estretament lligada a Roma, com la majoria de ciutats hispanes. En aquests primers contactes deurien tenir un paper destacat els cristians arribats de les florents comunitats del nord d'Àfrica. Més endavant, la consolidació del bisbat de Barcelona i després el d'Ègara, al qual pertanyia el nostre territori, ens fa pensar que consolidaria la cristianització de la zona, potser cap als segles V o VI, durant l'època visigòtica, malgrat que les primeres dades documentals sobre les nostres parròquies són de l'època comtal carolíngia (segle X). És possible que l'aportació dels hispanes que acompanyaven les tropes franques en l'ocupació de la Marca Hispànica fos fonamental, o també que els súbdits de Carlemany es trobessin amb algunes parròquies supervivents de l'època visigoda i en conservessin les advocacions. Seria, doncs, sota el domini franc i l'època comtal quan les nostres parròquies van acabar de consolidar-se tal com es coneixerien durant tota l'Edat Mitjana i com han arribat als nostres dies.

Notes

- (1) Aquesta hipotètica comarca, reivindicada des de fa uns anys per Mollet del Vallès, estaria formada per Mollet, Sant Fost, Martorelles, Santa Maria de Martorelles, La Llagosta, Lliçà de Vall, Montmeló, Parets del Vallès i Santa Perpètua de Mogoda.
- (2) Josep M. Martí Bonet, *Barcelona i Ègara-Terrassa. Història primerenca fins l'alta edat mitjana de les dues esglésies diocesanes*. Arxiu Diocesà de Barcelona i Editorial Claret, Barcelona-Terrassa, 2004. pàg. 35.
- (3) Magistrat romà, inferior en rang al cònsol.
- (4) Antoni Pladevall, *Història de l'Església a Catalunya*, pàg. 7. Editorial Claret, Barcelona 1989.
- (5) Era un important enclavament militar romà que seria conegut més endavant amb el nom de Sant Cugat en honor d'aquest màrtir.
- (6) Josep Maria Martí i Bonet, *Història de l'Arquebisbat de Barcelona*. <http://www.arqbcn.org/historia.html>.
- (7) idem pàg. 9.
- (8) Xavier i Ferran Pérez, *Sant Fost, història d'un poble*, pàg. 19. Sant Fost, 1990.
- (9) Idem, pàg. 24.
- (10) Web de l'Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda. <http://www.staperpetua.org/ciutat/historia.htm>.
- (11) Fermí Vinyals i Rovira, *Preliminars de la història de Santa Perpètua de Mogoda i Santiga*, Santa Perpètua, 1978.
- (12) Santa Perpètua era natural de Cartago, igual que sant Cebrià, doctor de l'Església i màrtir, mort el 258.
- (13) Sant Esteve és considerat el primer màrtir, d'aquí que se l'anomeni el *protomàrtir*, el primer dels màrtirs. Va ser lapidat a Jerusalem l'any 34.
- (14) Àngel Fàbrega, *Estudi sobre el patró de la parròquia*. Sant Fost, 1959. III Diada de la Parròquia.
- (15) El papa Joan Pau II va erigir la diòcesi de Terrassa el 15 de juny de 2004.
- (16) Josep M. Martí Bonet, *Barcelona i Ègara-Terrassa. Història primerenca fins l'alta edat mitjana de les dues esglésies diocesanes*. Barcelona-Terrassa, 2004. Arxiu Diocesà de Barcelona i Editorial Claret, pàg. 14.
- (17) Josep Àngel Saiz Meneses, bisbe de Terrassa, "Mil cent anys de la parròquia de Parets del Vallès", *Full dominical. Bisbat de Terrassa*. 17 d'octubre de 2004, núm 13, Barcelona, pàg. 1.
- (18) Josep Maria Martí i Bonet, *Història de l'Arquebisbat de Barcelona...*
- (19) Jaume Vilaginés, "La transició al feudalisme. Un cas original. El Vallès Oriental". *Estudis de Granollers i del Vallès Oriental*. Ajuntament de Granollers, 1987; pàgs. 20-21.
- (20) S'anomena ràtzia a la incursió en un territori enemic per a robar o destruir.
- (21) A. Fernández, A. Piñero, J. Umbert, *Aproximació a la història de Montmeló. Segles X al XII; Montmeló*, 1994; pàg. 26.
- (22) Joan Garriga i Andreu, *De Licano Subteriore a Lliçà d'Avall/de Vall*. Ajuntament de Lliçà de Vall, 1991; pàg. 21.
- (23) Antoni Pladevall, *Història de l'Església a Catalunya*. Editorial Claret, Barcelona 1989; pàg. 21.
- (24) Jaume Vilaginés, "L'època medieval (segles X-XIV)" dins *Moledo-Mollet, 993-1993*, pàg. 32. Ajuntament de Mollet; Mollet del Vallès, 1993. La parròquia de Sant Fost apareix esmentada per primer cop en un document de l'any 978.
- (25) Lluís el Piadós era fill de Carlemany i va ser rei d'Aquitània (781-814) i emperador carolingi (814-840). Va comandar les expedicions que van conquerir Barcelona als sarraïns (801) i van examplar els territoris de la Marca Hispànica.
- (26) "L'Imperi Carolingi i la Marca Hispànica", dins *Atles d'Història de Catalunya*, pàg. 59. Edicions 62, Barcelona, 1995.